

людей можуть бути навіть непомітними, для декого можуть ставати джерелом натхнення, пробуджувати давно забуті почуття, образи дитинства тощо: «Обома руками, задовгими як для його калічного тіла, міцно тримався за поруччя, обережно промацуючи нюхом **новий запах чужака**» (С. Майданська); «Піднісши палець до обличчя, я відчув **приємний запах**, який чомусь змусив мене поринути у спогади, мені здавалося, що він був знайомий мені» (О. Жовна); «...і жінка злітає над ставом, піднімається так високо у нічне небо над Любимівкою, що тіло чується легшим, ніж хустина в її руках, воно ширяє над полем і толокою, позбавляючись **болотяного духу страху й покори**» (Л. Голота); «Інколи у снах мені бачиться дитинство, новорічна ніч і золотава іграшка зі смарагдовим листям. Тоді я знову чую той самий **неповторний дивний запах**, що дурманить мені голову і кличе в ті дні, яких ніколи вже не повернути» (О. Жовна).

Отже, незважаючи на нечисленний кількісний склад слів на означення запахових відчуттів, а також похідних від них прикметників, українська мова таки має значний потенціал у творенні епітетів з одоративним компонентом. Запахові епітети цікаві тим, що вони вносять у художній текст образність, свіжість та неординарність сприйняття, бо є практично новими, адже традиційних образних означень на позначення запахових відчуттів ми не зустрічаємо.

Ще більш цікавим для мовознавчого дослідження є вивчення епітетів, які автори добирають безпосередньо до слів, що становлять ядро лексико-семантичного поля «Запах». Завдяки цьому прийому письменники мають змогу глибше передати почуття людини, при цьому не вдаючись до розлогих описів, передати внутрішній світ ліричного героя. Цей аспект ще мало досліджений і потребує глибшого вивчення у наступних мовознавчих розвідках.

Список використаних джерел

1. Веселовский А. Н. Из истории эпитета / А. Н. Веселовский // Историческая поэтика. – М.: Высш. школа, 1989. – С. 59-75.
2. Домбровський В. Українська стилістика і ритміка. Українська поезика / Володимир Домбровський. – Дрогобич: Видавнична фірма «Відродження», 2008. – 488 с. – (Cogito: навчальна класика).
3. Лисиченко Л. А. Лексико-семантична система української мови / Лідія Андріївна Лисиченко. – Х.: Харківський державний педагогічний університет імені Г.Сковороди, 1997. – 129 с.
4. Мацько Л. І. Стилістика української мови: підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; за ред. Л. І. Мацько. – [2-ге вид., випр.] – К.: Вища школа, 2005. – 462 с.
5. Онопрієнко Т. М. Епітет у системі тропів сучасної англійської мови (Семантика. Структура. Прагматика): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец.: 10.02.04 «Германські мови» / Т. М. Онопрієнко. – Харків, 2002. – 20 с.
6. Пустовіт Л. О. Словник української поезії другої половини ХХ століття: семантико-функціональний аспект: монографія / упорядники: В. І. Матюша, П. А. Матюша, І. Л. Михно. – К.: УНВЦ Рідна мова, 2009. – 243 с.
7. Словник іншомовних слів / [ред.-упоряд. О. С. Мельничук]. – К.: Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1977. – 776 с.

The article analyzes the role smell epithets at creating artistic imagery in works of modern Ukrainian prose writers. Ukrainian dictionary virtually no record the traditional smell epithets, but in literature there are occasional odors epithets. Common techniques of creating artistic imagery is select epithets to the words of smell, scent, spirit, etc.

Key words: artistic visualization, epithet, traditional epithet, smell epithet.

УДК 8Р271'371'.13.31'246.2

Г. В. Горох

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

РОБОТА З ТЕКСТАМИ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПІЛКУВАННЯМ

У статті висвітлені особливості роботи з текстами на заняттях з української мови студентів нефілологічних спеціальностей ВНЗ. Запропоновано систему завдань, спрямовану на формування професійного мовлення студентів.

Ключові слова: текст, професійне мовлення студентів, нефілологічні спеціальності ВНЗ, система завдань.

Джерелом розвитку мовлення студентів слугують тексти, на основі яких виконуються навчальні завдання. Робота над текстами передбачає насамперед удосконалення навичок різних видів читання. Усі текстові матеріали мають добиратися відповідно до цілей і завдань професійно орієнтованого навчання, виховання та розвитку особистості фахівця, сучасності й актуальності, репрезентативності мовного матеріалу, лінгвістичної доречності і цінності, змістовності й ілюстративності. Предметний план текстів за фахом має слугувати важливим засобом управління мотивацією студентів під час організації мовленнєвої діяльності.

Для навчання слід використовувати тексти наукового стилю різних підстилів (переважно власне наукового, науково-навчального, виробничо-технічного, а також науково-популярного і ступенів складності).

Викладання української мови у вищій школі з метою формування професійного мовлення має бути поставлене так, щоб нерозривний зв'язок її з усім навчальним процесом, що формує фахівця, був чіткий, доцільність вивчення мови – очевидна, користь – доведена, роль – усвідомлена.

Аналіз праць Л. Виготського, М. Жинкіна, М. Бахтіна, О. Леонтєва, О.Ю. Лурії, що стосуються специфіки мовленнєвої діяльності, переконує в тому, що, по-перше, процес її реалізації пов'язаний зі створенням і сприйманням висловлювань (текстів) під час спілкування базується на обміні текстами, актуальними для певної мовленнєвої ситуації.

М. Бахтін виділив два моменти, що визначають текст як висловлювання, – це його задум («інтенція») і здійснення цього задуму [1, с. 181].

Мета статті – показати роботу з текстами на заняттях з української мови за професійним спілкуванням для філологічних факультетів.

Пропонуємо зразки завдань для занять з української мови за професійним спілкуванням, що сприяють формуванню навичок ефективної роботи над створенням первинних і вторинних текстів та аналізу їх.

1. Прочитайте тексти. Утворіть на їхній основі один із видів вторинних текстів (план, відгук, стислий переказ).

День народження

У твого товариша народився брат або сестра – поздоров його зі щастям. Поздоровлення з днем народження – одна з ознак людської культури.

Для кожної людини – найщасливіший день у її житті. Якщо ніхто не поздоровив її з днем народження, навіть не нагадав їй про це – ця людина самотня й нещасна. Ти повинен знати і все життя пам'ятати день народження матері, батька, дідуся, бабусі, братів, сестер. Щастя сім'ї в тому, що ми віддаємо один одному теплоту своїх сердець. Скільки осіб у сім'ї – стільки і днів народження.

У день народження дорогої для тебе людини встань раніше, ніж звичайно. Прийди до іменинника й скажи йому: «Поздоровляю з днем народження! Бажаю від усього серця здоров'я і щістя, сильного духу і ясної думки». Якщо поздоровляєш маленьких своїх брата чи сестру, порадує їх, нагадавши, скільки років виповнилося сьогодні імениннику. У дитинстві роки прибавляють із задоволенням, в отрочстві – з радістю, в зрілості – із жажурою, в старості – з сумом. Не треба лічити, скільки років виповнилося батькові або матері, бабусі або дідуся. Не нагадуй, скільки років твоєї старшій сестрі-іменинниці, особливо, якщо їй понад двадцять. Дівчині, жінці завжди хочеться бути молодою – це право тієї половини людського роду, в якій з найбільшою силою і виразністю бачимо ми самі свою красу. Краса повинна бути нев'янучою; роки творять, але й роки руйнують красу. Час незворотній, як незворотне прожите й пережите. Щастя людське не в тому, що минув ще рік, а в тому, що він нам приніс.

Поздоровлення з днем народження потребує великого такту і душевних тонкощів. У тому, як ти привітаєш, про що зумів згадати і про що подумати, про що сказати і про що змовчати, – виявляється твоя культура. Поздоровляючи, не треба говорити: «Бажаю багато років життя...». Дитині, підлітку, ці слова нічого не скажуть, тому що для розуміння й переживання цих слів потрібна велика життєва мудрість; батькові й матері вони зайвий раз нагадають, що прийде час іти в небуття, для дідуся й бабусі вони прозвучать з іронією, тому що роки їх життя вже спливають... У день народження піднеси подарунок дорогій для тебе людині. Подарунок у день народження – це речовий вияв культури, символ, пам'ять серця. Уміє зробити або купити подарунок. Найдорожчий подарунок для рідної, дорогої тобі людини – що-небудь зроблене твоїми руками, наприклад, квіти, які ти сам виростив. Гарний подарунок – малюнок, вірш або маленький альбом, навіть звичайний зошит із твоїми малюнками або віршами. Не вмієш писати вірші – напиши маленьке оповідання про те, що запам'яталося тобі на все життя. Матері-іменинниці напиши свій спогад: якою вона запам'яталася на першій сторінці твоєї пам'яті. Нетактовно просити у батька або матері гроші, щоб купити їм подарунок на день народження. Якщо сам не вмієш нічого робити своїми руками або полінився, – ну, що ж, зумій звітуватися перед своєю совістю, купи подарунок, примусивши себе відмовитися від найнеобхіднішого. Цінність подарунка в день народження – моральна цінність, вона вимірюється не вартістю речі, а тими силами душі, які ти вклав, готуючись принести радість.

Особливо дороге поздоровлення з днем народження дідуся і бабусі. Забути про їхній день народження – значить бути моральним невігласом. Не забудь про день народження свого старого вчителя, особливо, якщо він самотній (За В. Сухомлинським).

Сім поколінь

Колись в українців було звичаєве право, що зобов'язувало кожного знати свій рід до сьомого коліна. Перше коліно – я; друге – батько й мати; в третьому – два дідуся; в четвертому – чотири прадіди й чотири прабабці; у п'ятому – вісім прапрадідів і вісім прапрабабусь; у шостому – шістнадцять пращурів і шістнадцять пращурок; у сьомому коліні ми нараховуємо тридцять два прапращури і стільки ж прапращурок. Побіжно зауважимо, що рівно тридцять два зуби має доросла людина.

Отже, на дереві твого роду 32 гілки материнські і 32 батьківські. Разом – 64. Це число в міфології знаменує Всесвіт. Людину, яка не знала своїх предків, вважали безрідною; вона навіть серед найближчих друзів не мала шан. Юнак або дівчина, що не відали свого роду, не мали права на шлюб та сім'ю, бо брак таких знань, на тверде

переконання пращурів, обертається великим лихом. Аби цього не сталося, батьки, матері, дідусі та бабусі ще змалечку прилучали маленьких нащадків до вивчення свого родоводу. До основних положень, що характеризують дерево роду, належать:

1. Священні знаки та символи роду (народу), одяг.
2. Імена предків, мова.
3. Віра і світогляд.
4. Обряди та звичаї.
5. Рід занять предків.
6. Харчування й напої.
7. Міфологічні й історичні перекази, легенди, думи та пісні (М. Ткач).

2. Прочитайте анотації до книжок. Одну з них доповніть власними оцінками й порадами.

Кащенко А. Оповідання про славне Військо Запорозьке низове. Коротка історія Війська Запорозького з малюнками, картами й планами: Оповідання для середнього та старшого шкільного віку. – К.: Веселка, 1992.

Відомий письменник Адріан Кащенко, незаслужено вилучений з української літератури в роки правління командно-адміністративної системи, повертається до своїх читачів.

Зі сторінок «Оповідань про славне Військо Запорозьке низове» постає славна історія Запорозької Січі. Автор правдиво відтворив життя запорозьких козаків, їхню боротьбу проти зовнішніх ворогів за незалежність.

Самчук У. Марія. Хроніка одного життя: Роман. – К.: Український центр духовної культури, 1997.

Роман Уласа Самчука «Марія» (1933 р.) – перший в українській літературі художній твір про примусову колективізацію, так зване розкуркулення справжніх господарів землі, трудівників-хліборобів, про голодомор тридцять третього року.

3. Прочитайте притчі. Сформулюйте мораль кожної з них.

а) Є народна казка про Людину-Пустоцвіт. Любила ця людина співати, веселитися, не затримуватися на одному місці – весь час переїжджала із зеленої ниви на квітучу луку, з квітучої луки в тінісний гай. І ось народився в неї син. Повісила Людина-Пустоцвіт колисочку на дубову гілку і сидить співає. А син не щоднини росте. Вискочив з колиски, підійшов до батька й говорить:

– Тату, покажіть мені, що ви зробили власними руками?

Здивувався батько таким мудрим речам сина, посміхнувся. Подумав, що ж сказати синові? Чекає син, а батько мовчить і співати перестав. Дивиться син на високий дуб і питає:

– Може, це ви посадили дуб?

Ще нижче нахилив батько голову, мовчить.

Прийшли син з батьком до глибокого ставка, дивиться син на сине небо, що відбилося у воді, і говорить:

– Тату, скажіть мудре слово...

А Людина-Пустоцвіт не тільки руками нічого не може робити, а слова мудрого сказати не вміє. Ще нижче нахилила голову й мовчить... Так і перетворилася вона в траву-пустоцвіт. Цвіте вона з весни до осені, а ні плодів, ні насіння не дає (В. Сухомлинський).

б) Розв'яжіть вузли

В одного чоловіка було п'ятеро синів: кожен зі своїм характером, уподобанням, один одному не хочуть стерпіти ні слова, ні образи.

От якось батько, напоумляючи синів, узяв білу хустку, зав'язав на ній п'ять вузлів та й питає:

– Що ви бачите, діти мої?

– Звичайну хустку!

– Чи це та сама хустка, котру я щойно вийняв зі скрині?

– Та сама!

– А пригляньтесь уважно, чи на тій хустці були вузли?

– Ні!

– Отже, це та сама хустка, але вже інша, – на ній п'ять вузлів. Чи говорить це вам про щось?

– Мабуть, кожен вузол – це хтось із нас, – відповів старший син.

– Так, кожен вузол – це непоступливість кожного з вас, що призводить щодня до до незгоди у нашому домі: це себелюбство, чванливість, злість, нетерпимість, злопам'ятство. Дивіться, я спробую розв'язати ці вузли, аби в нашому домі настала згода.

І батько став тягнути за обидва кінці хустки, від чого вузли ще тугіше затягнулися.

– Батьку, але ви неправильно розв'язуєте вузли, – сказав середульший син, – від натягування кінців вузли стають ще тугішими!

– А як же нам розв'язати ці вузли?

Сини взяли хустину в руки, відпустили її кінці і стали помалу розвільняти кожен вузол та розв'язувати його.

– Чи не подібні ваші чвари до затягування кінців? – запитав батько. – уявіть собі, якби ще й ми з матір'ю взялися тагти за кінці, – чи силою і примусом вдалося б нам уникнути непорозуміння? Відпустіть своє чванство, дратівливість, злість – і живіть у любові та злагоді (Марія Чумарна).

4. Виправте помилки в тексті документа.

Рада засновників повинна спостерігати діяльність дирекції та інформувати учасників про стан справ на підприємстві. Якщо директори не можуть досягти згоди у питаннях діяльності підприємства, вони повинні скликати Раду засновників. Засновники повинні докладати всіх зусиль, щоб розв'язати всі розбіжності і суперечки. У випадку недосягнення згоди суперечка передається у суд або арбітраж. Мале підприємство зобов'язане оплачувати засновникам за послуги відповідно до установлених цим договором цін і фактичного обсягу наданих послуг.

Підприємство має право відмовитися від послуг засновників, повідомивши їм про це письмо (3 газети).

5. Визначте у тексті засоби емоційного забарвлення.

Одкам'янійте, статуї античні,
Одкам'янійте і кричіть на гвалт»
В Лос-Анжелісі пальми синтетичні
уже врастають каменем в асфальт.
Там смог навис, і сонце тяжко гріє,
потік машин тісніший череди,
а алігатор міста – алергія
виходить із асфальтів, як з води.
Дерева вже тримаються за стіни,
вони ідуть із міста ледь живі.
Невже і їх уже не стане, ні коника в
реліктовій траві?
Сухі гілки – це вже вінок терновий.
Останній клен світ за очі забіг.
Залишиться один лиш лист кленовий –
бетонний лист – розв'язкою доріг.
Ліси мої, гаї мої священні!
Пребудьте нам навіки незнищенні (Ліна Костенко).

6. Передайте зміст монологічного мовлення, близько до тексту. Визначте стиль і тип мовлення.

Я завжди був переконаний в тому, що розумовий розвиток людини необхідний для пізнання навколишнього світу. Джерелом знань називаю досвід, практику, життя. Обстоюю необхідність навчання всіх дітей, незалежно від соціального стану. Школи мають бути різноманітними. Навчання в таких школах має бути доступним, враховувати інтереси кожного учня. Основою навчання вважаю наявність інтересу, бажання пізнати нове. Виховання інтересу забезпечить нові засоби і методи навчання, зокрема такі, як лекція, доповідь, диспут (За Г. Сковородою).

7. Підготуйте усний виступ-оголошення. Побудуйте його так, щоб спочатку було повідомлення про день і годину проведення вечора, за ним – інформація про програму.

Скажіть, що в карнавалі беруть участь герої літературних творів. До тексту введіть слова пісні, вірші. Оголосіть, що до участі у вечорі запрошуються батьки. Прагніть до того, щоб текст-монолог був конкретним, зрозумілим. Привертайте увагу такими словами: «Увага! Увага! або Новий рік уже на порозі». У кінці тексту назовіть організацію, яка проводить відповідний захід.

8. З'ясуйте, чи відповідає цей лист вимогам ділового спілкування. Напишіть свій варіант ділового листа, дотримуючись стильових норм.

Шановний пане редакторе.

Я вже звертався до вас із проханням надати мені 200 примірників вашого журналу, але відповіді від вас не одержав. Тепер я дуже хвилююся, що не зможу вчасно доставити їх читачам і моя репутація постраждає.

Тому нагадую Вам, що якщо журналів не одержу в середу, я змушений буду відмінити замовлення. Це дуже прикро, бо ми вже багато років співпрацюємо.

Чекаю від Вас інформації найближчим часом.

9. Впорядкуйте структуру тексту договору (I) і посадової інструкції (II).

I. – Юридичні адреси сторін.

– Відповідальність сторін.

– Порядок розрахунків між учасниками договору.

– Обов'язки сторін.

– Предмет договору.

– Підписи укладачів документа зі значенням терміну цього договору.

II. – Відповідність.

– Посадові обов'язки.

– Функції.

– Взаємини (зв'язки за посадою).

– Права.

– Загальні положення (основні завдання працівника; порядок займання посади; професійні вимоги; кому підпорядковується; основні документи, якими треба керуватися).

10. Напишіть есе на тему: «Україна вчора, сьогодні й завтра», використовуючи подані слова.

Герой, батьківщина, час, пам'ять, випробування, земля, нація, країна, незалежність, родовід, патріот, відродження.

11. Використовуючи етикетні формули та експресивно забарвлені мовні засоби, напишіть:

- а) вітання з днем народження мамі чи другові;
- б) вітання факультету з нагоди ювілею;
- в) вітання з днем народження директорів фірми.

12. Напишіть проект наказу по навчальному закладу, в якому ви навчатесь, про призначення студентів Шевченківської премії.

13. Відредагуйте поданий нижче текст листа і запишіть правильний варіант. Визначте, який це лист за:

- а) найменуванням;
- б) функціональними ознаками;
- в) призначенням.

Посилаючись на нашу домовленість від 10 липня 2003 р. Просимо вислати нам тверду пропозицію про поставку комп'ютерів. У пропозиції просимо зазначити повну назву, тип, технічні характеристики, ціну, а також можливий строк і обсяг поставки. Просимо також окремо зазначити вартість упаковки та доставки. Наперед вдячні вам.

З повагою...

Отже, дібраний текст має бути поліфункціональним, насичений професійною лексикою, ілюструвати різні лексико-граматичні явища.

Список використаних джерел

1. Бахтин М.М. Собрание сочинений. Т.5. Работы 1940-1960-х годов / Михаил Михайлович Бахтин. – М.: Русские словари, 1997. – 330 с.
2. Житар І. Українська мова: синтаксис і пунктуація: навч. посіб. / І. Житар, Т. Матвійчук. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – 240 с.
3. Шевчук С.В. Українське ділове мовлення: навч. посіб. / Шевчук С.В. – [6-те вид.]. – К.: Алерта, 2008. – 801 с.
4. Юкало В. Структура спеціальної мови професійного спілкування / В. Юкало // Дивослово. – 2005. – №12. – С. 43-47.

The article deals with the peculiarities of the text activity at the Ukrainian language classes for the students of non linguistic specialty. It was proposed the system of the tasks directed to the accumulating of the students' vocational speech.

Key words: the text, vocational speech, non linguistic specialty of the higher educational establishment, the system of the tasks.

УДК 821.161.2-3.09

Л. І. Громик

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ЛІРИКО-ПСИХОЛОГІЧНА ПРОЗА Є. ГУЦАЛА В ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНІЙ РЕЦЕПЦІЇ

У статті з'ясовуються особливості лірико-психологічної прози Є. Гуцала в літературно-критичній рецепції останніх десятиліть.

Ключові слова: лірична проза, психологізм, шістдесятництво, літературно-критична оцінка.

Ліричність є однією з визначальних рис української літератури й однією з домінуючих ознак індивідуально-стильових парадигм багатьох українських прозаїків. Наприклад, прозовий дискурс з експліцитною ліричною тональністю продуктивно розвивали у своїй творчості Марко Вовчок, М. Коцюбинський, О. Кобилянська, Марко Черемшина, С. Васильченко, Ю. Яновський, О. Довженко, М. Стельмах, У. Самчук, О. Гончар, Л. Первомайський, В. Земляк, Григорій Тютюнник та ін., наповнюючи художні твори самобутніми й оригінальними мистецькими знахідками та шукаючи живодайні джерела для своїх літературних експериментів у народнопоетичній скарбниці, українській ментальності та національній традиції світовідчуття й світосприймання.

Як гідний продовжувач традицій лірико-романтичної та лірико-психологічної прози М. Стельмаха й О. Довженка, Євген Гуцало створив власний, по-особливому неповторний та унікальний простір ліричного дискурсу, що виявився фактично найпродуктивнішим у літературній спадщині письменника. Потужна емоційно-чуттєва доміююча світовідчуття Гуцала активно сприяла інтеграції ліричного у його прозову творчість, нада-